

ПРО ГОЛОВНИЙ МОТИВ РОЗВИТКУ КОРПОРАЦІЙ

Постановка проблеми. Зростаючий рівень міжнародної конкуренції змушує суб'єктів господарювання шукати шляхи об'єднання потенціалів і співробітництва в боротьбі за виживання або ринкове співробітництво. Зміни, що відбулись у суспільно-економічній системі за останні роки, спричинили істотні перетворення в організації господарської діяльності та появу нових типів корпорацій. Особливої актуальності набуває розвиток економіки України на інноваційних засадах, який передбачає структурну перебудову діючих відкритих акціонерних товариств (корпорацій) відповідно до сучасних світових тенденцій організаційного розвитку та з урахуванням особливостей ринкових перетворень у країні.

Створення великих, високотехнологічних корпоративних структур шляхом укрупнення існуючих корпорацій має ряд досить важних переваг у порівнянні з підприємствами малого і середнього бізнесу та відіграє значну роль у формуванні ефективності структури національної економіки й у посиленні економічної і науково-технічної інтеграції. Великі корпорації сприяють стійкості економічного співробітництва як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, координації діяльності промислових структур за допомогою засобів внутрішнього управління, що у свою чергу обумовлює необхідність дослідження механізму корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній економічній літературі узагальнюється вітчизняний і зарубіжний досвід становлення й розвитку корпоративних відносин, досліджено загальні теоретичні основи формування механізму управління корпораціями. Результати досліджень проблем розвитку корпоративних відносин відображено в працях учених-економістів О. І. Амоші, В. Н. Амітана, М. Г. Білопольського, С. В. Богачова, І. П. Булеєва, Л. А. Савельєва та ін.

При цьому значущість проблем підвищення ефективності корпоративного управління зумовила нові напрями розвитку сучасної економічної думки. Різні аспекти розвитку великих високотехнологічних корпоративних структур на регіональному та галузевому рівнях розглянуто у працях Г. В. Астапової, О. В. Грицай, В. В. Краснової, Т. М. Савельєвої, Г. М. Скударя, В. В. Трубочаніна та ін.

Незважаючи на різноманіття наукових проблем та глибину їх дослідження, у сучасній економічній науці окремі їх аспекти залишаються не достатньо розв'язаними. Так, існуючі методи потребують адаптації в напрямі вдосконалення управління розвитком промислових корпорацій.

Постановка завдання. У цій статті зроблено спробу розглянути головні передумови формування корпоративних відносин, мотиви структурної перебудови існуючих корпорацій та систематизувати знання про тенденції вдосконалення управління їх розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початком формування корпоративних відносин визначають масштабне здійснення в Україні безкоштовної приватизації, яка привела до створення на багатьох підприємствах акціонерних моделей, характерною рисою яких є домінуюча роль акціонерів — працівників ВАТ (далі корпорація). У світовій практиці приватизація розглядається не тільки

як ефективний інструмент здійснення структурної перебудови економіки, підвищення рівня ефективності функціонування підприємств, але і як джерело надходження додаткових коштів до державного бюджету з метою наступного їх використання у сфері соціальних питань та реформування економічного потенціалу держави.

Однак, як виявилось, на практиці вітчизняних підприємств такий підхід не завжди сприяє стимулюванню більш ефективної роботи корпорації. Досвід роботи приватизованих підприємств доводить, що на шляху ефективної співпраці всередині корпорації стоїть об'єктивний конфлікт між менеджментом підприємств та його акціонерами. Щоб розібратися у суперечках, які виникають під час управління корпорацією, треба більш детально розглянути типові для вітчизняних підприємств групи акціонерів.

По-перше — держава-акціонер. У держвласності зараз закріплюються пакети акцій розміром 50 % + 1 акція та 26 % + 1 акція (головним чином це стосується стратегічно важливих підприємств). Отже, держава намагається залишитися основним власником підприємств або впливати на прийняття найбільш важливих рішень. Державні частки, що є надлишком над розмірами цих пакетів, продаються приватним інвесторам.

Другу групу, яка на відміну від держави-акціонера присутня зараз на всіх приватизованих ВАТ, становлять акціонери — керівники підприємств. Головний інтерес представників цієї групи полягає у збереженні своїх посад і влади всередині акціонерного товариства.

Наявність влади для багатьох керівників має набагато більше значення у порівнянні зі, скажімо, одержанням дивідендів за акціями.

До третьої групи увійшли акціонери — працівники підприємства. Її представники ставали власниками акцій «рідних» об'єктів із декількох причин. Серед них: бажання стати співвласником корпорації та отримувати дивіденди за акціями; пропаганда чи тиск керівників підприємств, які погрожували працівникам приходом зовнішнього інвестора, що може бути небезпечним для товариства; перебування на підприємстві колективу орендарів, який здійснював оренду підприємства з правом викупу; відсутність кваліфікації для оцінки можливостей інших підприємств.

Ця група практично позбавлена самостійності, що спричинено некомпетентністю та залежністю від керівництва корпорації [1].

Серед інших акціонерів вітчизняних корпорацій у першу чергу треба виділити стратегічних інвесторів, які цілком свідомо купували значні пакети акцій з метою отримання контролю над підприємством. Дії цих акціонерів у багатьох випадках також характеризуються певною жорсткістю. Зокрема, з їх появою на підприємстві може відбуватися зміна менеджменту, що не завжди позитивно впливає на виробничий процес. Втручання в оперативну діяльність корпорації з боку таких власників часто відбувається зі шкодою для інших, більш дрібних, акціонерів.

Найбільш незахищеною групою акціонерів є юридичні особи (портфельні інвестори) та фізичні особи, що

володіють незначними пакетами акцій. Ці акціонери, в першу чергу, зацікавлені в розвитку підприємства, підвищенні ліквідності акцій та зростанні їхньої ринкової вартості. Тільки завдяки цьому вони зможуть отримувати пристойні дивіденди чи вигідно продавати акції. Проте, у зв'язку з наведеними вище зловживаннями з боку інших груп, дрібні акціонери не мають можливості реально впливати на роботу підприємств.

Існують й інші чинники, що заважають нормальному розвитку корпорацій. До них слід віднести закритість фондового ринку щодо отримання повної інформації про емітентів акцій. Відсутність відкритої інформації про власників акцій не дає можливості адекватно реагувати на зміни ситуації у структурі власників, узгоджувати свою політику у ході підготовки акціонерних зборів.

Також на ринку залишається цілком реальна можливість отримати акції у володіння іншим шляхом, ніж купівля-продаж, наприклад, способом взяття зобов'язань налагодити роботу об'єкта. Проте обіцянки не завжди втілюються у життя. Так, останнім часом набуло поширення вилучення практично всього майна підприємства у податкову заставу з подальшим його розпродажем за безцінь [1, 2].

Однак в останні два-три роки спостерігається швидкий перехід від приватизаційної лихоманки до еволюційних підходів структурного розвитку корпорацій. Переважно це відбувається шляхом формування на базі окремих акціонерних товариств багаторівневих корпоративних структур, з використанням механізмів злиття, поглинання та придбання контрольного пакету акцій.

Існують такі види злиття та поглинань:

горизонтальні — відбуваються між підприємствами однієї галузі або сфери діяльності з метою завоювання більшої ринкової частки вироблюваного товару або послуги;

вертикальні — це такий тип, за якого підприємство-покупць розширює свою діяльність або на попередні стадії виробничого процесу, або на наступні — до кінцевого споживача;

конгломеративні — це такий тип консолідації, за якого між собою об'єднуються різні за сферою та специфікою діяльності підприємства [3, 4].

Розглянемо процес злиття і ефект економії на масштабі з урахуванням вітчизняної дійсності, використовуючи поняття викладені в працях [1, 5, 6]:

корпорація-джерело — корпорація, яка вступає в процес злиття з іншою корпорацією;

корпорація-результат — єдина корпорація, що виходить в результаті злиття (конгломерат).

У даному дослідженні нас не цікавлять механізм і законність операції, що проводиться. Вважається, що ці аспекти задовольняють стандартним вимогам, зокрема чинному законодавству України. При цьому злиття розуміється як процес організаційного об'єднання двох систем управління корпораціями, елементами яких є вузли (модулі) управління.

Головний мотив структурної перебудови промислових корпорацій полягає у прагненні отримати і посилити синергетичний ефект, коли сукупний результат взаємодоповнюючої дії активів двох або декількох господарюючих суб'єктів перевищує суму результатів їх окремих дій. Ефект синергізму та вміння ним керувати є специфічною

конкурентною перевагою, яка реалізується на рівні всієї корпоративної структури і в останньому підсумку виявляється у зниженні рівня витрат або придбанні продукцією унікальних властивостей. При інтеграції підприємств відбувається підвищення ефективності діяльності за рахунок спільного використання ресурсів, ринкової інфраструктури або сфер діяльності [4, 6, 7].

Слід відзначити, що в цілому вигода залежатиме від того, наскільки вдалося поліпшити поєднання властивостей цілісності і відособленості реорганізованої виробничої системи. Досягнення вигоди за рахунок поліпшення системних властивостей відоме як ефект синергізму: в даному випадку це — ефект від об'єднання компаній, який полягає в тому, що вартість компанії, що утворилася в результаті об'єднання, перевершує вартість її частин (за принципом: $2 + 2 = 5$, точніше $2 + 2 + \text{ефект синергізму} = 5$). У фінансовому менеджменті одержану від цього ефекту вигоду називають операційною економією.

Крім ефекту синергізму об'єднання компаній може привести до отримання економії за рахунок масштабу (скорочення постійних витрат у виробництві). Такий ефект існує також при обертанні продукції та її обслуговуванні у споживача. Основна ідея економії за рахунок масштабу полягає в тому, щоб виконати більший об'єм роботи без збільшення потужностей і чисельності працівників. Проте економія за рахунок масштабу обмежена. Обмеження ілюструє графік (рис. 1).

Дохід при збільшенні об'єму використовуваних у виробництві ресурсів (масштабів виробництва) змінюється за деякою S-образною кривою ОКLM. Максимальна ефективність виробництва (E_{max}) досягається в точці L (у цій точці пряма ОБ торкається S-образної кривої):

$$E_L = \frac{D_L}{Z_L} = E_{max}$$

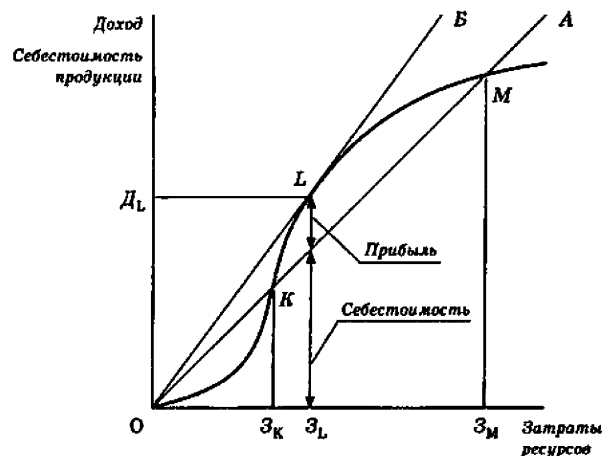

Рис. 1. Вплив масштабу (об'єму використовуваних ресурсів) на ефективність виробництва [6, С. 95]

Пряма OA, проведена з початку координат під кутом 45° , перетне S-образну криву в двох точках: K та M, у яких витрати дорівнюють досягнутому ефекту. Точки K та M є точками беззбитковості. Якщо масштаб виробництва менш ніж Z_K або більш ніж Z_M , то виробництво збиткове. У зв'язку з цим злиття і з'єднання компаній доцільно здійснювати з обмеженням масштабу вироб-

ництва того чи іншого кінцевого продукту оптимальною величиною.

Звичайно для визначення граничного масштабу виробництва користуються лінійною залежністю доходу і витрат від об'єму випуску продукції. Проте такий метод дозволяє визначити (з деякою помилкою) лише першу точку беззбитковості і кромку беззбитковості (наскільки більше реалізується продукції, ніж в точці беззбитковості) і не дозволяє визначити оптимальний масштаб виробництва і другу точку беззбитковості.

Існуючий підхід до пояснення загального синергетичного ефекту не враховує вплив чинника синергії залежно від типу структурної перебудови промислових корпорацій, що потребує додаткової розробки відповідного методичного інструментарію.

Висновок. Таким чином, структурна перебудова акціонерних товариств промисловості на результати їх діяльності дозволяє зробити такі висновки:

найкращі кінцеві результати мають ті акціонерні товариства, які в процесі структурної перебудови досягли оптимального співвідношення вертикальних і горизонтальних зв'язків в організаційній структурі;

пріоритетними напрямками розвитку виробників промислової продукції є орієнтація на досягнення ефекту економії за рахунок збільшення масштабів виробництва та формування інтегрованих господарських структур.

Впровадження в практику господарювання запропонованих рекомендацій забезпечить прийняття більш обґрунтованих рішень щодо доцільності структурного розвитку господарюючих суб'єктів.

Література

1. Румянцев С. А. Українська модель корпоративного управління: становлення і розвиток. — К.: Знання, КОО, 2003. — 149 с.
2. Агужен Г. А., Булеев И. П. Приватизация: диалектика противоречий и пути решения. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 1994. — 46 с.
3. Голикова Ю. А. Организация и управление корпорациями в мировой экономике: Учебное пособие / Ю. А. Голикова. — Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2005. 96 с.
4. Синергия слияния // Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. — 2004. — №3. — С. 32–36.
5. Стратегия повышения эффективности функционирования производства / И. П. Булеев, Н. Д. Прокопенко, М. В. Мельникова и др.: Монография / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. — Донецк, 2004. — 278 с.
6. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией. Учебник для ВУЗов. — М.: Русская Деловая Литература, 1998. — 768 с.
7. Маркова В. Д. Стратегический менеджмент: Курс лекций / В. Д. Маркова, С. А. Кузнецова — М.: Инфра-М; Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. — 228 с.